

המושגים נפש ונשמה במחשבת ישראל

המושגים "נפש" ו"נשמה" טעונים משמעויות שונות, והם פושטים משמעות ולובשים משמעות בהתאם לתקופה ולהשקפותיה. על כך ברצוני להתחקות במאמר זה. במקרא אנו מוצאים את המושג "נפש" במשמעים שונים:

כינוי לאדם:

"כל נפש בניו ובנותיו" (בראשית מ"ו, ט"ו) "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש" (שמות א', ה'). "ונפש כי תחטא" (ויקרא ה', א).

"נפש כי תמעל מעל" (שם ט"ו). "וכהן כי יקנה נפש" (ויקרא כ"ב, יא).

כינוי לבעלי החיים:

"תוצא הארץ נפש חיה למינה" (בראשית א', כד).

"אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר ומן החמורים ומן הצאן" (במדבר ל"א, כח).

כינוי לחיים עצמם:

"אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" (בראשית ט', ד).

"ויאמר לא נכנו נפש" (בראשית ל"ז, כא). "כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים י"ב, כג). "פן יטרף כאריה נפשי" (תהלים ז', ג).

כינוי לרצון, לשאיפה:

"אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני" (בראשית כ"ג, ח).

"אל תתנני בנפש צרי" (תהלים כ"ז, יב). "קויתי ה' קותה נפשי" (שם ק"ל, ה).

כינוי למחשבה:

"אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך" (אסתר ד', יג).

המהות הפנימית של האדם:

"בה' תהלל נפשי" (תהלים ל"ד, ג).

"צמאה נפשי לאלקים לאל חי" (שם מ"ב, ג).

הוא הדין למושג "נשמה", שאף לו משמעויות שונות במקרא.

כינוי לבני אדם:

"לא תחיה כל נשמה" (דברים כ' טז). "לא נותר כל נשמה" (יהושע י"א, יא).

"כל הנשמה תהלל יה" (תהלים ק"מ, ו).

המשמעות של חיים:

כי כל עוד נשמתי בי (איוב כ"ז, ג) "ונשמה לא נשארה בו" (דניאל, י' יז).

תאריכים: נפש, רוח, נשמה, ספירות, עולם קטן, צ'אקרות.

א. המושגים בדברי הפילוסופים היהודיים ביה"ב

רבי יהודה הלוי (ספרד - המאה ה-11)

ריה"ל איננו נזקק למושגים "נפש" ו"נשמה" באופן ישיר, אולם בסוף המאמר הראשון בכוזרי, בדונו בהשארות הנפש, הוא כותב: "כי היו העם מאמינים בימי הנביאים, כי הנפשות נשארות אחר כלות הגופות, ועל כן היו שואלים המתים. ופתיחת תפילתנו, שידעו אותה הנשים והקטנים, כל שכן החכמים - "אלוקי, נשמה שנתת בי טהורה וכו'".

ריה"ל איננו מבדיל בין נפש לנשמה. שני המושגים הללו מכוונים לתחום הרוחני, הנשאר מן האדם אחרי כלות הגוף.

רבנו בחיי אבן מקדה (ספרד - המאה ה-11)

בספרו חובות הלבבות, שער אהבת ה', פרק א' - כותב רבנו בחיי: "אבל מה עניין האהבה באלוקים? היא כלות הנפש ונטותה בעצמה אל הבורא, כדי שתדבק באורו העליון. והוא, שהנפש עצם פשוט רוחני, נוטה אל הדומה לה מהאישים הרוחניים ומתרחקת בטבעה - מאשר הוא כנגדה מן הגופות העבות... וכשתרגיש הנפש בעניין, שיוסיף לה אור בעצמה וכוח בנפשה, תטה במזימתה אליו ותדבק בו במחשבתה ותעבירהו ברעיוניה ומתאוה אליו וכוספת לו, וזאת תכלית האהבה הזכה... וכאשר תבין גודל יכולתו ועוצם מעלתו, תכרע ותשתחוה לו בראה ופחד ואימה מעצמתו וגדולתו.

ולא תסור מזה, עד אשר יבטיחנה הבורא יתעלה וישקיט פחדה ומוראה. ואז תשוקה כוס האהבה באלוקים ותתבודד בו ליחד לבבה לו ולאהבה אותו ולבטוח עליו ולכסוף לו..."

רבנו בחיי מציין, שהנפש היא ישות רוחנית, ולפיכך היא נמשכת אל הישויות הרוחניות כמותה ומתרחקת מן הגוף השונה ממנה.

האהבה באלוקים תושג, לפי רבנו בחיי, על-ידי עיון בנפש פנימה. הנפש היא אפוא התחום הרוחני שבאדם, חלק אלוה ממעל, צלם אלוהים.

יושם לב לכך, שהפירוש "מרפא לנפש" על אתר - משתמש לחלופין במושגים: נפש ונשמה - באמרו: "הלא הגוף בלא נשמה היא כאבן דומם, וכי הנשמה יש לה תאות הגופניות, ואמר, שבאמת הנפש היא עצם פשוט רוחני וכו', ואין לה שום תאות הבהמות..." לאמר, לפי רבנו בחיי, על דעת מפרשו "מרפא לנפש", אין הבחנה בין המושגים "נפש" ו"נשמה" ושניהם משמשים כאחד - לציון הישות רוחנית הדומה לבוראה.

הרמב"ם (ספרד - המאה ה-12)

הרמב"ם פותח את פרק א' בשמונה פרקים בדיון בחלקי-הנפש: "דע, שנפש האדם - אחת, ויש לה פעולות רבות חלוקות, יקראון קצת הפעולות ההן - נפשות. וייחשב בעבור זה, שיש לאדם נפשות רבות".

הרמב"ם מונה חמישה חלקים בנפש, והם: הזן, הוא הנקרא צומח, והמרגיש והמנחם והמתעורר והשכלי. הרמב"ם מטעים, שלא מדובר רק בנפש האדם, אלא אף בנפש בעלי החיים: "כי כח המזון שיוזן בו האדם אינו ככח המזון, שיוזן בו הסוס והחמור, כי האדם ניוזן בחלק הזן מן הנפש האנושית, והחמור ניוזן בחלק

הזן מן הנפש החמורית". הרמב"ם מציין, שהמילה "ניזון" משותפת להזנת האדם ובעלי החיים, אבל בפועל – כל אחד ניזון על-פי דרכו ותכונותיו המיוחדות. וכן החלק "המרגיש": הביטוי "מרגיש" משותף לאדם ולבעלי החיים, אולם כל אחד ואחד מרגיש בהתאם לחלק המרגיש של נפשו. הרמב"ם מפרט ומסביר, שהחלק הזן כולל את הכוח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה למותרות, והמגדל והמוליד בדומה, והמבדיל הליחות.

החלק המרגיש כולל את חמשת החושים: ראייה, שמיעה, טעם, ריח ומישוש. החלק המדמה הוא הכוח, אשר יזכור רישומי המוחשים אחרי העלמם מקרבת החושים. הכוח המדמה מדמיין גם דברים שאינם מציאותיים, כמו ספינת ברזל רצה באוויר. "החלק המתעורר הוא הכוח אשר בו ישתוקק האדם לדבר אחד או ימאסהו, ומזה הכוח יבוא (האדם) אל פעולות בקשת הדבר (כלומר ישתדל להשיגו), והבריחה ממנו ובחירת דבר אחר, או התרחק ממנו, והכעס והרצון והפחד והגבורה והאכזריות והרחמנות והאהבה והשנאה... והחלק השכלי הוא הכוח הנמצא לאדם אשר בו יוכל... ובו יקצה החכמות ובו יבדיל בין המגונה והנאה מן הפעולות..."

הרב יצחק שילת¹ מציין, שיש לברר, אם בגוף האדם פועלת נפש אחת בלבד, או שמא נתונות בו נפשות רבות, שכל אחת מהן פנימית ואינה מתחלקת. אמנם הרמב"ם מדבר על נפשות רבות הפועלות באדם, אולם קובע בנחרצות, שנפש האדם אחת היא, היינו כל הכוחות הפועלים באדם, לרבות כוחות החיים, שדוגמתם מצויים אצל בעלי החיים, הם כוחותיה של הנפש האנושית האחת. עוד קובע הרב שילת, ששני הכוחות האחרונים מחמשת כוחות הנפש: הכוח המתעורר והכוח השכלי הם שדה המערכה העיקרי של עבודת האדם. הכוח המתעורר הוא הפועל את רוב הפעולות הרצוניות. במה בוחר האדם, האם במה ששכלו מורה לו כי הוא טוב, או במה שהאינסטינקטים הטבעיים שבו דוחפים אליו? אין ספק, כי שני הגורמים יחד פועלים על הכוח המתעורר.

עבודת החינוך המוסרי, היא עבודת הפיכת הכוח השכלי לגורם הדומיננטי בהשפעה על הכוח המתעורר, עשייתו לכוח השולט על האינסטינקטים, המכוון אותם ואף מעצב אותם. הכוח השכלי הוא מותר האדם מן הבהמה, כפי שהגדיר הרמב"ם² "השלמות הגדולה המיוחדת באדם ... ובה נתעצם" (=נהיה מה שאנו), והוא הכוח המדבר, רצוני לומר השכל... אשר זה הענין לא ימצא באחד ממיני בעלי החיים זולתו". כוונת הדברים היא, שהכוח המתעורר והכוח השכלי, שהם חלקים מחלקי הנפש שהיא אחת, הם התחומים, שבהם מתבצעת עבודת השם.

בשני כוחות אלו מצויים ההתלבטויות המוסריות, החינוך העצמי וההשתלטות על מידות רעות, היינו התחום של מותר האדם מן הבהמה, התחום של צלם אלוקים.

ה"נפש" היא אפוא ביטוי או כינוי לתחום נרחב: היא כוללת את החיים עצמם, את מה שנותן לגוף את חיוניותו. בתחום זה דומה האדם לבעלי החיים. אולם שני חלקי הנפש: המתעורר והשכלי – כוללים ממד נעלה יותר של מותר האדם מן הבהמה. הכוח המתעורר כולל מידות ותכונות – כמו כעס, שנאה, קנאה, רחמים, אהבה וכו', ואילו הכוח השכלי כולל את יכולת החשיבה וההבנה, כלומר את הפעילות השכלית, שבאמצעותה האדם עובד על עצמו ומכוון את מידותיו לדרך הטוב.

במורה נבוכים (א', מ"א) מציין הרמב"ם, ש"נפש" הוא שם משותף. "הוא שם הנפש החיה הכוללת לכל מרגיש, אשר בו נפש חיה", כלומר שם משותף לאדם ולבעלי החיים. "והוא גם כן שם הדם: ולא תאכל הנפש עם הבשר" (דברים י"ב, כג), והוא גם כן שם הנפש המדברת, כלומר צורת האדם: "חי ה', אשר

עשה לנו את הנפש הזאת" (ירמיהו ל"ח, טז) והוא שם הדבר הנשאר מן האדם אחר המוות: "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים" (שמ"א כ"ה, כט) והוא שם הרצון: "לאסור שריו בנפשו" (תהילים ק"ה, ה) כלומר ברצונו. וכמוהו "אל תתנני בנפש צרי" (תהילים כ"ז, יב), כלומר אל תסגירני ברצונם". את הפרק הקודם, פרק מ', מקדיש הרמב"ם למושג "רוח" וקובע, שהוא שם משתתף. "הוא שם האויר... ורוח אלוקים מרחפת" (בראשית א', ב'). והוא גם כן שם הרוח המנשבת: "ורוח הקדים נשא את הארבה" (שמות י', י"ג). והוא גם כן שם הרוח החיונית: "רוח הולך ולא ישוב" (תהילים ע"ח, ל"ט). "אשר בו רוח חיים" (בראשית ו', יז). והוא גם כן שם הדבר, הנשאר מן האדם אחר המוות, אשר לא ישיגהו ההפסד: "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" (קהלת י"ב, יז) "והוא גם כן השפע השכלי האלוקי, אשר ישפיע על הנביאים ויתנבאו בו".

יושם לב לכך שבשני המושגים: "נפש" ו"רוח" – קובע הרמב"ם, ששניהם מופיעים במשמעות של הדבר הנשאר מן האדם אחר המוות, היינו פרט לשימושים השונים של הביטויים הללו ומשמעויותיהם השונות, בתחום זה של כינוי למה שנשאר אחר המוות הם זהים, ואין הרמב"ם מבדיל ביניהם.³ ב"מורה נבוכים" ג', כז, מעמיד הרמב"ם את הנפש מול הגוף: "כוונת כלל התורה שני דברים והם תיקון הנפש ותיקון הגוף. אמנם תיקון הנפש הוא, שינתנו להמון דעות אמיתיות כפי יכולתם... ודע, ששתי הכוונות האלה, האחת מהן בלא ספק קודמת במעלה, והוא תיקון הנפש, נתינת הדעות האמיתיות. והשנית קודמת בטבע ובזמן, ר"ל תיקון הגוף... ומבואר הוא, שזה השלמות האחרון – אין בו מעשים ולא מידות, ואמנם הוא דעות לבד".

לפי השקפת הרמב"ם, "נפש" הוא מושג רב משמעי, משותף לעניינים שונים, החל מהתחום הנמוך, החיוני, הקיים גם בבעלי החיים, ועד לתחום הנעלה של "הנפש" – כמייצגת את צלם אלוקים שבאדם, את מותר האדם מן הבהמה.

בהלכות יסודי התורה (ד', ח) מבאר הרמב"ם את הדברים ביתר פירוט: "נפש כל בשר היא צורתו, שנתן לו האל, והדעת היתרה, המצויה בנפשו של אדם – היא צורת האדם השלם בדעתו".⁴ באמרו, ש"הנפש היא צורת הגוף" – מתכוון הרמב"ם לכך שהנפש מקנה לאדם את מהותו המיוחדת, את היותו יצור אנושי. מהות זו – אומר הרמב"ם – בקבלו את גישת האריסטוטלים – היא הפעילות השכלית. באמצעות הפעילות השכלית, שהיא עיקרה של הנפש, מגיע האדם לדבקות עם הבורא⁵ ואף זוכה להישארות הנפש. הרעיון בא לידי ביטוי בתמציתיות בדברי הרמב"ם: "וישים תכליתו תכלית האדם מאשר הוא אדם, והוא ציור המושכלות, לא זולת זה, אשר החזק והנכבד שבהן – השגת השם והמלאכים... ואלו האנשים הם עם ה' תמיד, והם אשר נאמר להם "אלוקים אתם ובני עליון כלכם" (תהילים, פ"ב, ו), וזהו המבוקש מן האדם, ר"ל שזאת היא תכליתו".⁶

ר' חסדאי קרשקש (ספרד – המאה ה-14).

ר' חסדאי קרשקש מקדיש דיון להשארת הנפש⁷. הוא פותח את הרצאתו בקביעה "שהנפש, אשר תישאר אחר המוות, תישאר נצחית בטבע, עומדת בעצמה בלתי משתנה... ואמרנו תישאר נצחית בטבע למה שאין לה סיבות ההפסד בעצמה...". לאמר הנפש היא נצחית, כיוון שהיא ישות רוחנית עצמאית, ולפיכך אין חלים עליה כל אותן הסיבות הגורמות כיליון לגוף.

ר' חסדאי קרשקש מוכיח את עובדת הישארות הנפש מפסוקי המקרא, כגון: בחנוך נאמר "ואיננו, כי

לקח אותו אלקים" (בראשית ה', כד), כאילו לקחו וסלקו למחיצת מלאכיו, וכן באלהו נאמר "היום הזה ה' לוקח את אדוניך מעל ראשך" (מל"ב ב', ה), וכן באביגיל נאמר "והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך" (שמ"א כ"ה, כט) ועוד ועוד.

ואף מבחינה הגיונית הדבר מוכח, שכן איך אפשר לדבר על שכר ועונש רוחניים שהם העיקר, אם לא מניחים קיום הישארות הנפש.

לפיכך לא ייתכן, שהנפש מאבדת את אישיותה, וכן לא ייתכן, שכל הנפשות הופכות להיות לנפש אחת, ואף לא ייתכן, שכל הנפשות מתאחדות בשכל הפועל. פרט להוכחות הנ"ל, מצטט קרשקש גם ממאמרי חז"ל, בנידון כגון "מלמד, שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו"⁸.

בעיקר סותר ר' חסדאי קרשקש את תורת הנפש של אריסטו, שלפיה יש קיום נצחי רק לשכל הנקנה. אין האושר לדעת קרשקש, מצוי בהשכלה, בחלק המשכיל של הנפש, אלא בתחום הרגשי שלה, ואת נצחיותה היא קונה הודות לדבקותה באלקים.⁹

המשותף לכל בעלי המחשבה בימי הביניים על המושג "נפש" הוא, שכולם מדברים עליה כעל ישות רוחנית נצחית, הנשארת קיימת גם לאחר כלות הגוף.

רבנו בחיי מוסיף על כך ממד נוסף: לפיו גם בימי חיי האדם – מתאוה נפשו להיחלץ מכבלי הגוף ולהתמזג מחדש עם העולם העליון שחוצבה ממנו.

היבט אחר שמציג הרמב"ם הוא הרעיון, שהמושג "נפש" הוא שם משותף, הכולל כוחות חיים שחלקם מצוי גם בבעלי החיים וחלקם מיוחדים לאדם בלבד.

יושם לב לכך, שהבחנה מתודולוגית בין המושגים: נפש, רוח ונשמה – איננה מצויה בכתבי חכמי ימי הביניים הקדומים, הדנים אך ורק במושג "נפש" וממעטים להזדקק לשני המושגים הנוספים. הבחנה ברורה בין שלושת המרכיבים: נפש, רוח ונשמה – מצויה בקבלה ואצל אלה שהולכים בעקבותיה, כפי שנראה בהמשך.

ר' יצחק עראמה (ספרד המאה ה-15)

ר' יצחק עראמה מושפע בגישתו מהקבלה, שהתפשטה בפרובנס ובספרד החל מהמאה ה-11.¹⁰

ר' יצחק עראמה טוען, שדעות הפילוסופים גרמו למבוכה, הן פילוסופים נכרים והן "מתפלספים מאומתנו" (כגון הרלב"ג בספרו "מלחמות השם"). עראמה מצטט פילוסוף יווני בשם תמיסטיוס, הסבור שהנפש היא "עצם נבדל עומד בעצמו ובלתי הווה עמו (עם הגוף), אלא מתחבר אליו בקשר מציאות בהוויתו", היינו קיומה של הנפש קודם לקיום הגוף.

עראמה שואל על כך:

1. כיצד חודרת הנפש לגוף?

2. איך לתאר את קיומה של הנפש, לפני שנכנסה לגוף האדם?

לכך ייתכנו שני מצבים:

I הנפש הייתה מחוץ לגוף האדם, ועם היות הגוף נעתקה ממקומה לשכון בתוך גופו.

II הנפש הייתה מלכתחילה טמונה בחומר, אשר גוף האדם נוצר ממנו.

לדעת עראמה, שתי האפשרויות אינן סבירות:

לפי ההסבר הראשון, שהנפש נעתקה ממקומה – איך ייתכן, שנפש, שהיא ישות רוחנית, תיעתק

ממקומה, הרי תנועה מצוייה בדבר גשמי בלבד.

לפי ההסבר השני, שהנפש הייתה מלכתחילה טמונה בחומר, שהגוף נתהווה ממנו, זה מחייב "שיהיו כל החמרים ההווים והנפסדים בעלי שכל אנושי".

שאלות נוספות שואל עראמה:

3. מדוע נשלחה הנפש אל הגוף, שהוא חומר נאלח ונתעב?

4. מהי תכלית רדתה אל הגוף, ומדוע תיענש הנפש על חטאי הגוף?

5. כיצד תהיה נבדלת נפש אחת מחברתה, שהרי אם הנפש היא עצם רוחני נבדל, שאיננו מרכב מחומר וצורה - כיצד נבדלת נפש אחת מחברתה, והרי הבדלה מצויה רק בחומר?

6. אם הנפש קיימת לפני היות הגוף, נמצא, שיש בשמים אוצרות של נפשות, ואם מהות כל הנפשות - אחת היא (היינו מקורן אחד), מדוע תזכינה חלק מהן לחיי עולם בהיותן ניתנות לעם בעל אמונה, וחלק תהיינה לדראון עולם, בהיותן ניתנות לעמים, שלא ראו אור האמונה כלל, כמו הכושים?

כיוון שעראמה סבור, שעל שאלות אלו אין תשובות, הרי הוא דוחה את דעתו של תמיסטיוס.

הדיעה השנייה שמביא עראמה, הוא דעתו של אלכסנדר וסיעתו: לפיה הנפש היא "כוח והכנה בלבד, הווה בהיות הגוף ומתחדשת בחידושו" (כלומר הנפש נוצרת עם הגוף). אולם לפי דיעה זו, אין בכלל מקום להישארות הנפש אחר כלות הגוף. עראמה מבאר, שאלכסנדר והדוגלים בהשקפתו - הסבירו, שיש להבחין בין שני היבטים של הנפש: הנפש - כשכל כוחני בלבד, כוח והכנה לקבל שלמויות נוספות, לבין השכל הנקבה, הוא השכל היוצא מן הכוח אל הפועל על-ידי רכישת מושכלות. אולם בהשקפה זו יש סכנה לדעת עראמה. כנגד הדיעה, שהשלמות העליונה של האדם היא השלמות השכלית, ורק אדם הקונה מושכלות ומוציא את שכלו מהכוח אל הפועל, זוכה להישארות הנפש¹⁰, יש לטעון, שלא כל אדם זוכה לשלמות שכלית כזו, ואם כן תהיה הישארות הנפש - נחלתם של בודדים בלבד. יתר על כן, אין כל ערך לקיום המצוות, ורוב בני ישראל יצאו מכלל הזוכים להישארות הנפש. דעתו של ר' יצחק עראמה: הוא הולך בדרכו של הזוהר בנושא תורת הנפש, המחלק את נפש האדם לשלושה חלקים: "נפש, רוח ונשמה".

"הנפש" הוא כינוי לנפש האנושית, כשהיא בתחילת ענינה, בבחינת "כוח והכנה בלבד... הכנה לקבל שלמויות אחרות". כאשר הנפש האנושית משתמשת בכוח הבחירה שלה כדי לבחור בטוב, "תתחדש עליה כדמות הווייה רוחנית" ויושפע על הנפש "רוח ממרום". הרוח שהושפעה מן האלוקים "מתעצמת" (היינו מתאחדת) עם הנפש, ובאמצעותה נהפכה הנפש מכוח גופני "לעצם רוחני נבדל בלתי נפסד בהפסד הגוף כלל, מה שלא היה אפשרי בנפש כפי שהייתה בראשונה".

עראמה מטעים, שאין להתפלל על בריאה שברא אלוקים, כי היא יותר קרובה אל השכל מן האמונה של ההמון, שהנפש היא עצם רוחני "ברואה ועומדת מששת ימי בראשית". התהליך הזה יימשך, כאשר הנפש שנתעצמה ברוח תעלה אל מעלת החסידות והדבקות וההענווה, ותפליג בעיון בהשגת האמיתות האלוקיות ותבוזה להבלי העולם הזה, ותימלא כולה כוסף ותשוקה ואהבה אל הא-ל. אז ישפיע עליה הא-ל שפע שני "שפע יותר נכבד רוחני, ובשיעור גדול ועצום מן הראשון", והיא הנשמה, אשר באמצעותה יעלה האדם אל מעלת הנבואה. עראמה מציין, שדעתו זו קרובה לדעתם של המקובלים: "רבותינו בעלי הקבלה יראה

מאד מהם, שמחזיקים הדרך הזה, כי הם אשר שמו שמות בארץ לחלקי נפש האדם: נפש ורוח ונשמה... ואמרו, שהנפש היא אשר תימצא עם האדם בתחילת עניינו בהיותו על התכונה הראשונה... ואחר בואו... בדרכי התורה והמצוה... תנח עליו הרוח... וכשיוסיף... התשוקה לעלות ולראות פני אלוקים, תבוא בו הנשמה, שהיא השלמה במדרגות".

עראמה מביא את דברי הזוהר: "זכאה חולקהון דצדיקיה דכלא אתקשר דא בדא, נפש-ברוח, ורוח-בנשמה, ונשמה-בקב"ה, אשתכח דנפש צרורה בצרור החיים"¹¹. יודגש, שיש הבדל חשוב בין תורת הזוהר לבין גישתו של ר' יצחק עראמה - הבדל, שעראמה לא העמידנו עליו: בניגוד לעראמה - מאמין בעל הזוהר בקיומן הקודם של הנפשות¹², נפשות, הקיימות במציאותן הנבדלת מאז ששת ימי בראשית.

אשר לנפשות שלא נתעצמו או לנפשות הרשעים, סבור עראמה, שהנפש איננה נצחית מטבע מהותה. יש בה רק הכוחניות להיות לעצם רוחני נבדל ונצחי, והישארותה תלויה במעשי האדם ובהתנהגותו: כי אם ייטיב, נשארה נפשו הישארות עצמי נבדל, ואם לא היטיב... שתאבד ולא תישאר כלל"¹³. ולאחר שעסקנו בהשקפתו של ר' יצחק עראמה המושפע מהקבלה, נעבור לדיון בנפש לפי הקבלה עצמה.

ב. הנפש בקבלה

כדי להבין את רעיון הנפש בקבלה: יש לעיין קודם בנושא עשר הספירות. אנו, כבני אדם, מבחינים בין מה שהבורא יתברך יכול לעשות לבין מה שהוא עשה בפועל. יכולתו של הבורא היא בלתי מוגבלת, אולם לצורך הבריאה של העולם - הגביל הבורא את עצמו למה שהוא רצה לברוא בפועל. יכולתו הבלתי מוגבלת של הבורא נקראת בפי המקובלים "אין סוף", ואילו לבחינה זו של הגבלת הבורא את עצמו - קוראים המקובלים "ספירות". הרצון האלוקי המוגבל (על-ידי הבורא עצמו), קרי הספירות הן חלק מעצמות הבורא יתברך, לפני שנתהוו העולמות, ובאמצעותן הוא בא לידי גילוי עם תהליך הבריאה.

הקבלה מתארת את השפע הא-לוקי השופע לעולם - כמאצל מאת הבורא באמצעות עשר הספירות, שהן המידות, שבאמצעותן מתגלה אלוקים לעולם. עשר הספירות הן כוחות או כלים אנרגטיים, שבאמצעותם פועל הבורא בעולם, ובאמצעותם הוא משפיע מטובו לעולם. הבורא יתברך, רצה שרצונו הפועל בעולם יתגלה באמצעות עשר מידות, שהן כתר, חוכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. הספירות הן גילוי רצונו של הקב"ה בעולם. לפיכך כאשר רוצה הקב"ה לגלות את מידת חסדו, הוא פועל באמצעות ספירת החסד; כשהוא רוצה לגלות את מידת גבורתו, הוא פועל באמצעות ספירת גבורה.

ההסבר הוא, שלכל פעולה בעולם (כגון פעולת החסד או הגבורה) - יש שורש רוחני בעולמות העליונים. השורשים הללו הם אורות שמקורם באין סוף. הספירות הן הכלים, שבאמצעותם מתפשט אור האין-סוף, כלומר הן כלים לגילוי הרצון האלוקי. כל פעולה בעולמנו קשורה לאחת מעשר הספירות. נמצא, שהספירות הן כלים לגילוי הרצון האלוקי, והן נאצלו מהבורא לצורך בריאת העולם.¹⁴ התיבה "ספירה" - משמעה: ספר = גבול, או סיפור כמו "השמים מספרים כבוד אל" (תהלים י"ט, ב), או מלשון ספיר - קרינת זיו ה'.

עוד יש לומר עליהן, שהן כלים, מעין קולטי אנרגיה עצומים, אשר נוצרו כדי לקלוט את אנרגיית העל, השופעת מהאין סוף ומואצלת עליהם. משמעות מושג "ההאצלה" היא ביטוי לזרימת שפע האל מהמקור העליון כלפי עולמנו. אנרגיה זו זרמה לתוך "הכלים" והפיחה בהם חיים מעצמות האלקים. לכל ספירה יש שם המייצג את תכונותיה וייעודה, וכיוון שהיא מייצגת ממד מסוים מעצמות הא-ל, ניתן לה אחד משמות האלקים. כל ספירה, פרט לספירת כתר, העומדת בראש אילן הספירות, הינה במעמד של מקבלת אנרגיה מהספירות שמעליה ובמעמד של נותנת אנרגיה לספירות שמתחתיה.¹⁵

פירות הספירות

ספירות המחשבה: כתר, חכמה, בינה.

ספירת **כתר** היא ספירת הרצון הא-לוקי להוות ולהחיות כל דבר. ספירת כתר היא האצילות הראשונה או הגילוי הראשון או ההארה הראשונה, שהוציא הבורא יתברך בתהליך גילוי רצונו בעולם. ספירת כתר היא כמו כתרו של מלך, שהיא עטרה לראשו ואיננה חלק מגופו. לפיכך ספירת כתר איננה חלק מהספירות אלא מצויה מעליהן. היא נקראת "אין" – להורות לנו, שהרצון האלוקי נעלם מאתנו ואיננו מתגלה בפעולות הבורא יתברך, ולכן במופלא ממך אל תחקור.

ספירת **חכמה** – לאחר התעוררות הרצון, שבא לידי ביטוי ב"כתר", מתנוצץ במוח רעיון כללי איך לממש את הרעיון ולהוציאו לפועל. לדוגמה, אדם רוצה לבנות בית. הרצון הזה כלול בכתר. בשלב הבא מתגבש במוח הרעיון איך צריך הבית להיראות. זה כלול בספירת חכמה. החכמה קשורה ברעיון הכללי ללא פרטים. הפרטים המתגלים שייכים כבר לספירת בינה. החכמה היא הברקה, רעיון כללי, אבל כיצד לממש אותו – צריך התבוננות. באמצעות ה"בינה" מתבונן האדם ברעיון ובפרטיו, מה ניתן לבצע ומה לא.¹⁶

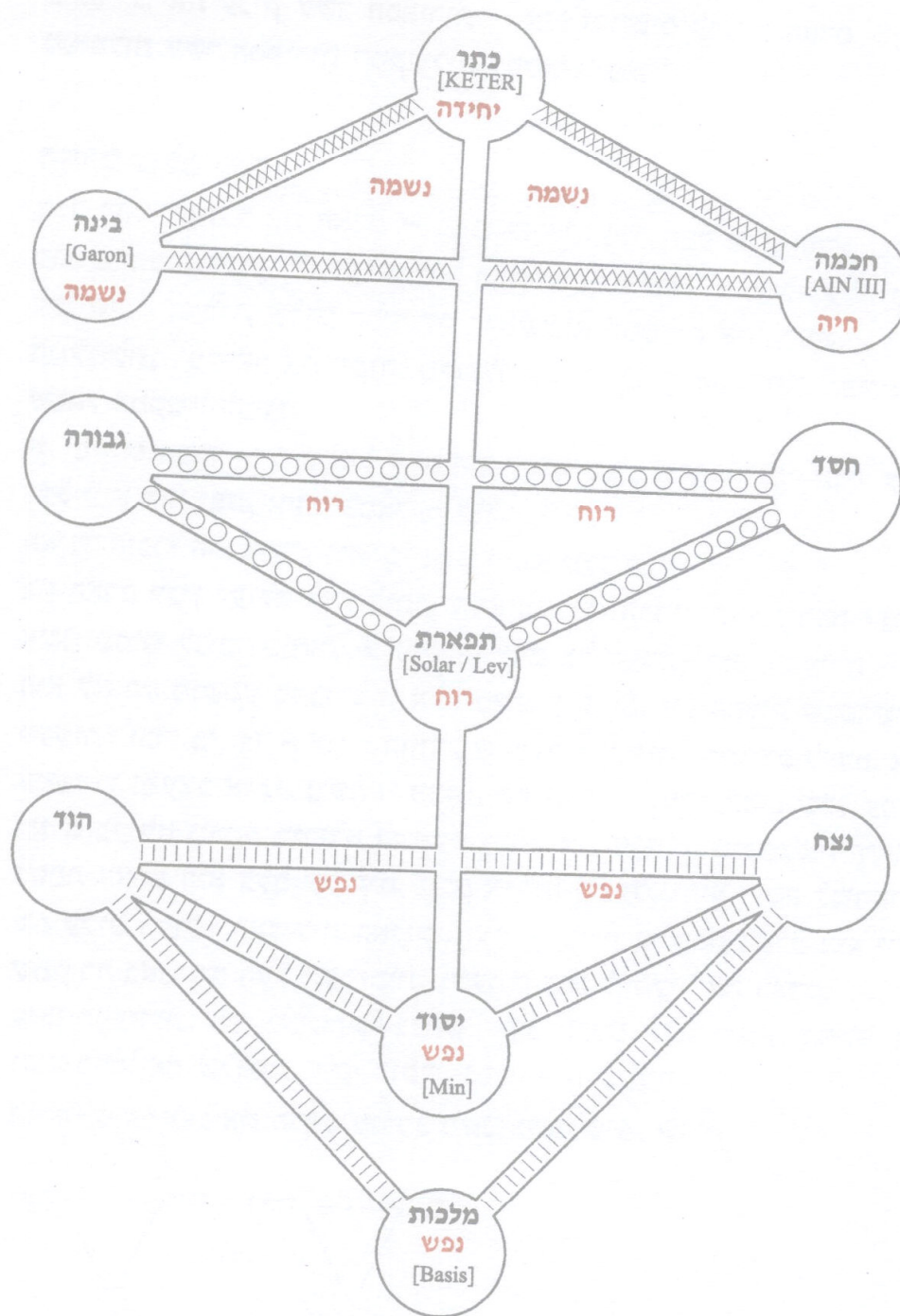
ספירת **חסד** – ספירה זו, הרביעית, מסמלת את אנרגית האהבה. הכינויים "חסד" או "גדולה" הוענקו לה בשל שפע האור, המוקרן ממנה לעבר הבריאה כולה.

ספירת **גבורה** – ספירה חמישית זו התהוותה במקביל לספירת חסד על בסיס אותו עקרון של הזכרי והנקבי שביחסי הספירות: חכמה ובינה. ספירת גבורה משמשת כבלם לפרץ האור הנובע מספירת חסד ומצמצמת את שפעתו. היא מכונה גם "דין" – במובן הגבלה בחוק ומשפט, וכן מכונה "גבורה" בגלל העצמה הנגדית, שהייתה נחוצה כדי להגדיל ולשלט בפרץ אנרגית האור.

ספירת **תפארת** היא המתווכת בין הכוחות המנוגדים שבספירות שקדמו לה, ומופקדת על האיזון ביניהם ועל יצירת ההרמוניה. שמה נובע ממעמדה היחודי, שכן היא מפארת את מערך הספירות של האנרגיה הא-לוקית. היא מכונה גם "רחמים" בשל מידת הרחמים האנרגטית, הנדרשת לשם השכנת שלום והרמוניה בין הכוחות המנוגדים המתנקזים אליה. ספירת תפארת נמצאת בציר המרכזי של הספירות, מוצבת במאונך לספירת כתר ומשמשת כעין כתר בזעיר אנפין לספירות שמתחתיה. היא מתווכת בין מידת החסד מימין לבין מידת הדין משמאל, לפיכך היא מכונה גם "משפט".

הספירות **נצח והוד** – ספירת נצח מקבילה בתכונותיה לשפעת ספירת חסד, הניצבת במאונך לה ומשמשת לה בבואה אנרגטית, ואילו ספירת הוד מקבילה בתכונותיה לספירת דין, הניצבת במאונך לה ומשמשת לה כראי.

שאיפתה של ספירת נצח היא להקרין את נצחיות האנרגיה שהואצלה אליה מספירת תפארת בלא גבול,

בעוד שספירת הוד משמשת לה בלם וגורם מאזן. ספירת יסוד - בה שוכנת אנרגית השלום וההרמוניה. היא ממתינה בפסיביות לברואים שיתכוונו אליה, יפתחו את ערוץ הקליטה שלהם - כדי לעוררה ולמשוך מהאנרגיה האצורה בה כלפי מטה. הנבראים יוכלו להקרין חזרה כלפי מעלה מהאור שהוקרן עליהם, ובכך יוכלו לעזור את כוחות היצירה שבין "הצדיק" ("צדיק יסוד עולם" - משלי י', כה), שהיא כינוי לספירת יסוד, לבין ה"שכינה" שהיא ספירת מלכות, המתבטאים באופו סמלי ב"זיווג הקדוש".

ספירת מלכות

במסגרת חלוקת הכוחות האנרגטיים בספירות לזכריים ונקביים - מכונה ספירת מלכות בכינוי "שכינה", ובה מוצאים הכוחות הנקביים את מלוא ביטויים. השכינה היא הנוכחות הנקבית של האל-בעולם, והיא מלווה את עם ישראל בכל תלאותיו. היא "הכלה" שבשיר השירים ומשולה ל"כנסת ישראל".

ספירת מלכות מדומה למבוע או למקווה מים חיים, שהחיים זורמים אליו בשקיקה מספירת יסוד, והברואים לוגמים ממנה על-פי צרכיהם. שתי הספירות: יסוד הזכרית ומלכות בהיבטה הנקבי (השכינה) - מוצגות כזוג כוחות אנרגטיים אלוקיים, כש"יסוד" מובחן כמשפיע ובו טמון כוח "הרצון לתת", ואילו השני - "שכינה", הוא המושפע, ובו מצוי כוח הרצון לקבל.

בהזכירנו את עניין עשר הספירות - אנו נדרשים לדמות האדם, הנחשב לעולם קטן, אשר בדמותו מסומלות עשר הספירות המקבילות לחלקי הנפש¹⁷.

האדם עולם קטן

ספר הזוהר מתאר את האדם - כבבואה של עשר הספירות. האדם נחשב לעולם קטן, כפי שמשמע מהמשנה בסנהדרין ל"ז, ע"א: "כל המקיים נפש אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא", לפי שיטת האר"י, שלוש הספירות הראשונות מסמלות את הראש.

הגולגולת, המקיפה את המוח, מקבילה ל**כתר**. בתוך הגולגולת מצוי **מוח ימין** המקביל ל**חכמה**, ו**מוח שמאל** המקביל ל**בינה**.

יד ימין היא **חסד**, ו**יד שמאל** - **גבורה**. **הגוף שבין שתי הידים** מקביל לספירת **תפארת**.

רגל ימין היא **נצח**, ו**רגל שמאל** - **הוד**.

האיבר הזכרי הוא **יסוד**, והאיבר הנקבי הוא **מלכות**.

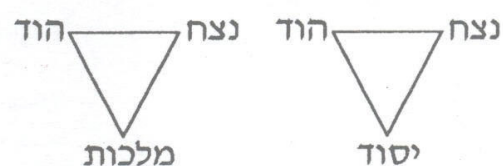
בין האדם לבין "עולם האצילות" שהיא מערכת הספירות - זורמת אנרגיה דו-כיוונית. האדם בעולם איננו פסיבי לנוכח כוחות - העל הזורמים אל העולם. האדם בעולם - פעיל ודינמי.

הוא לא רק מושפע מהבריאה, אלא משפיע עליה. על הפסוק שבפרשת הבריאה "אשר ברא אלוקים לעשות" (בר' ב', ג) - אומר הזוהר, שהפעל "לעשות" מתייחס לאדם. אלקים ברא את העולם, והאדם עושה בו ומעצב אותו. גישה זו מציגה את האדם כבעל צמצמה, שיש עמה אחריות רבה: התנהגותו של האדם בעולם גורמת לירידת השפע האלוקי או, חלילה, מונעת את ירידתו.

נשמת האדם היא צלם אלוקים, חלק א-לוי ממעל, והיא דומה לבוראה. פועלים בה אותם היסודות, שפועלים בעולם האצילות האלוקי. זאת - כיוון שנשמת האדם היא יחידה אנרגטית רוחנית נצחית, שמקורה באנרגיה העל השמימית, וייעודה הוא להפעיל את האדם.

אילן הספירות, כפי שמשקף בנפש האדם וכביטוי לאישיותו, מתואר במבנה של שלושה משולשים, והוא כולל את שלושת חלקי הנפש, נפש, רוח ונשמה.

המשולש המייצג את הנפש מורכב משני משולשים, שהם:

המשולש המייצג את הרוח מורכב מהספירות:

משולשים אלו – קדקודם מופנה כלפי מטה, כיוון שהאנרגיה שבהם יורדת מלמעלה כלפי מטה, כלפי עולם החומר.

המשולש העליון מכוון כלפי מעלה, כיוון שהוא מסמל את עולם האידאות. האנרגיה ברובד זה מכוונת לעבר האידאה העליונה, כלפי שורש הנשמה וחיבורה עם העולמות העליונים. משולש זה מסמל את הראש, והוא שייך לתחום הרוחני האידאי. רק החל מהמשולש של חסד, גבורה תפארת – מקבלות הספירות כיוון מעשי של פעילות.

נפש

שני המשולשים התחתונים מתייחסים לנפש. הם מייצגים את תחום העשייה בעולם, כשם שהנפש מייצגת את הבסיס הפיזיולוגי-ביולוגי, שחולש על התחום הקיומי שבאדם.

רוח

המשולש שקדקודו בתפארת מתייחס לרוח. הרוח משמשת כחוליה מקשרת ומתווכת. היא משפיעה על הנפש מהאור המואצל עליה, ומעוררת באדם את הרצון ללמוד ולהעמיק בנושאים שכליים.

נשמה

היא הדרגה העליונה של הקיום הרוחני ומתייחסת למשולש, שקדקודו בספירת כתר. זהו התחום האנרגטי, המשתוקק להבין את סוד התכנית השמיימית בעולם, ומעורר באדם את הרצון להתקרב למפגש עם המהות האלוקית.¹⁸

לפי שיטת האר"י, הדרגה הנמוכה ביותר היא רמת הנפש, שמקורה בקדקוד המשולש התחתון, בספירת מלכות. הנפש מושכת אנרגיה מספירת יסוד, שהיא מקור החיות בקוסמוס. "רוח" מייצגת אנרגיה של חיות מרובד שמיימי גבוה יותר, המעניק רצון להתעלות רוחנית. לפי זה, לא בכל יצור מצויה "רוח". "הנשמה" היא אנרגיה רוחנית, המדורגת בפסגת הקיום. היא נעלה מעל רוח ונפש, כיוון שמוצאה מספירת בינה, היונקת שפע מספירת חכמה שעליה.

ספירת חכמה משמשת מקור לאנרגיה רוחנית מיוחדת המכונה "חיה". במערך הספירות השמיימיות ניצבות חכמה ובינה בקו אופקי – בשל יחסי הגומלין האנרגטיים שביניהן. שתיהן מייצגות כוחות מנוגדים משלימים. "חכמה" מייצגת את הפן הזכרי הימני, שנותן אנרגיה חיובית פעילה, שהיא גם מקור לאנרגית "חיה", ואילו "בינה", שהיא מקור לאנרגיית "נשמה", מייצגת את הצד השמאלי הנקבי הסביל. "חיה" ו"נשמה" הן צמד אנרגיות רוחניות מצמרת הספירות השמיימיות, שמעליהן ניצבת "יחידה", שהיא אנרגיה רוחנית, המייצגת לפי שיטת האר"י, את כליל השלמות שביצירה האלוקית. אין היא מצריכה שום תיקון, שינוי או שיפור, כיוון שהיא נובעת ישירות מספירת "כתר". אנרגית "יחידה" משמשת בשליחות האלקים – כמשיח גואל, או כגשר בין האנרגיות האחרות לבין ה"אין סוף".¹⁹

ג. הספירות ומערכת הציאקרות

עיגולים ויושר: מהו תהליך הבריאה לפי הקבלה? אם הבורא הוא אין-סוף, הרי הוא ממלא את החלל כולו, ואיך אפוא יש מקום לעולם העומד להיברא? היכן ימוקם עולם זה? תשובת הקבלה היא, שה"אין-סוף" צמצם את עצמו, באופן שנוצר חלל רוחני ריק המכונה "טהירו", ולתוך חלל זה נברא העולם. תהליך הצמצום של האין-סוף הוא נסיגה אנרגטית-רוחנית, שהתבצעה בתנועת איסוף מעגלית, שיצרה את החלל. אולם לתוך "הצמצום", החלל הריק, הבזיקה קרן אור מתוך האין-סוף - מעין קו אנרגטי ישר שפילח את החלל. "עיגולים" ו"יושר" הם שני מושגים, שמציינים שתי בחינות בהווייתן של הספירות. לפי קבלת האר"י, אלו שני אופני יסוד של האצלת אור האין-סוף, ולמעשה, שני תהליכי יסוד בבנין העולמות. ה"עיגולים" וה"יושר" הם עקרונות צורניים, גיאומטריים של האצלת האין-סוף את אורו לתוך חלל הצמצום. פעולת הצמצום בקבלת האר"י נתפסת כתהליך ממשי, ולא רק כמשל. גם העקרונות הגיאומטריים הם ריאליים. התהוותם של העולמות השונים היא פעולת אינטראקציה בין שני העקרונות של "עיגולים" ו"יושר". ה"עיגולים" הם היסודות, וה"יושר" מפעיל אותם, כי בלעדי ה"יושר" הם היו נשארים סטטיים - סבילים. הוא מוציא אותם מן הכוח אל הפועל, אבל הוא גם זקוק להם כדי לפעול, שהרי רק באמצעותם הוא יכול לפעול. ה"יושר" מזוהה עם ספירת "יסוד", וה"עיגולים" - עם ספירת "מלכות". בכך מתגלה אופיו האקטיבי של ה"יושר" לעומת אופיים הפסיבי של ה"עיגולים".

לפי שיטת הרמח"ל (קל"ח פתחי חכמה), ה"עיגולים" וה"יושר" מייצגים השגחה כללית והשגחה פרטית: ההשגחה הכללית מאופיינת בעיגול, כי היא מקיפה את הכל, ואילו ההשגחה הפרטית מאופיינת ביושר, שהוא מכוון ישירות אל הפרט.

ר' יצחק חבר²⁰ על-פי שיטת האר"י, מזהה את ה"עיגולים" עם ה"נפש", ואת ה"יושר" - עם ה"רוח". מדרגתן של אומות העולם היא מדרגת ה"נפש", ואילו מעלת עם-ישראל היא מעלת ה"רוח". הבחנה זו חלה גם על היחס שבין ארץ ישראל לשאר הארצות: על כל הארצות יש השגחה כללית בחינת "עיגולים", בעוד שעל ארץ ישראל יש השגחה פרטית ישירה²¹.

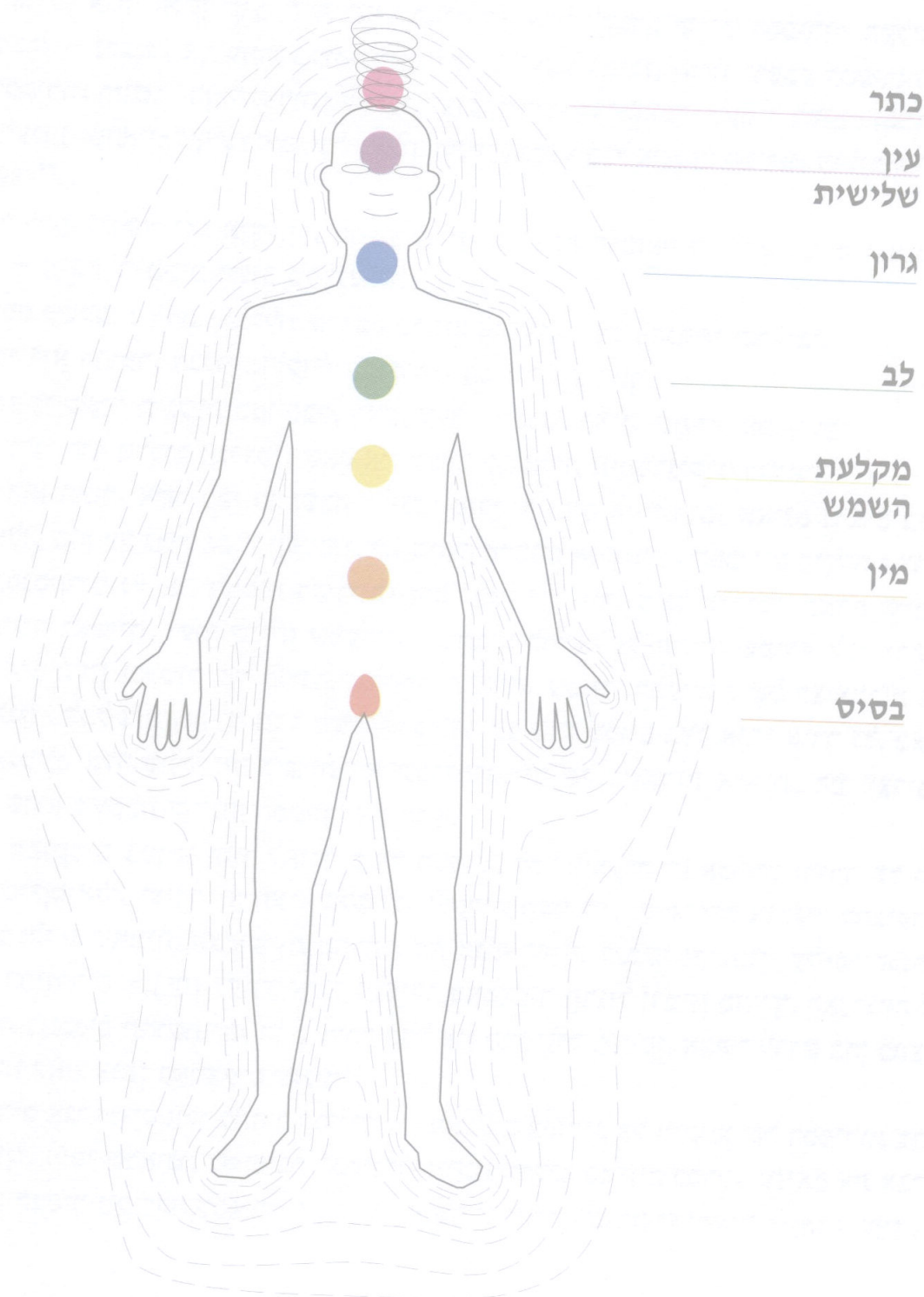
לפי ר' יצחק חבר, עקרונות ה"עיגולים" וה"יושר" מוצאים את ביטויים המלא במישור ההיסטורי. לדעתו, ההיסטוריה האנושית עד בואו של אברהם עומדת בסימן "עיגולים" בלבד, כיוון שזהו העיקרון של הנהגת אומות העולם, אבל עם הופעת אברהם - מתחיל לפעול בעולם עקרון ה"יושר", שהוא עיקרון, המדריך את השגחת עם-ישראל. ר' יצחק כותב²²: "לכן בעת שהיו ישראל עושים רצונו של מקום, הם נתונים 'עליון על גויי הארץ', לפי שהיה מאיר מאוד בחינת 'יושר' שלהם באור הפנים העליון, אבל על-ידי שקלקלו מעשיהם נתעלם האור הגדול הזה ומושגחים בסתר פנים ב'יושר' ודקדוק עצום ובדין גמור. זה גורם, שהחיצוניות מתגבר יותר על הפנימיות, וישראל הם בגלותא".

הוא הדין גם להבחנה שבין הנהגה טבעית, שמוצגת על-ידי "עיגולים", שכן הטבע זורם במעגליות - לבין הנהגה ניסית, שהיא קו ישר, השובר את הטבע ומבטל אותו.

במחשבת הרב קוק²³. היושר הוא עיקרון, עיקרי בהוויה, והעיגוליות טפלה לו, משום שה"עיגולים" מייצגים את חוקי הטבע, שהם אינדיפרנטיים להבחנות ערכיות, ומה שנותן להם את הערך הסגולי הוא ה"יושר". ה"יושר" הוא אפוא ההתערבות האלוקית בטבע הזורם, והתערבות זו, שהיא שילוב ה"יושר" ב"עיגול", עשויה לגרום לעילוי של הטבע. רק הנס והטבע לא רק שאינם מנוגדים זה לזה כי אם

מאוחדים באחדות עליונה².

לפי האמור לעיל, רעיון ה"עיגולים" וה"יושר" חובק זרועות עולם, למן הבריאה – ועד תהליך הגאולה. אם נבוא לסכם את נושא ה"עיגולים" וה"יושר", ניווכח, שעניינם חובק תחומים רבים – החל מהבריאה עצמה ועד ההשגחה על העולם. תהליך ה"הצמצום" של ה"האין-סוף", שיאפשר את בריאת העולם, התבצע בתנועה מעגלית, כשלתוך החלל שנוצר חדרה קרן אור מן ה"האין-סוף". הרי לנו מציאותם של "עיגולים" ו"יושר" ביסוד הבריאה. גם השגחת הבורא על עולמו נותנת עניין ל"עיגולים" ו"יושר": שכן ההשגחה הכללית והטבעית מאופיינת ב"עיגולים", ואילו הכללית והטבעית מאופיינת בעיגולים, בעוד שההשגחה

הפרטית והניסית מאופיינת ב"יושר". גם ההבדלים בין ישראל לעמים ובין ארץ ישראל ליתר הארצות - מעוצבים ומתבצעים באמצעות "עיגולים" ו"יושר".

הקשר של נושא זה לעשר הספירות, ודרך - למבנה נפש האדם, כפי שתואר בפרק "האדם עולם קטן", בא לידי ביטוי בתיאור, אשר לפיו קרן האור נעה מהאין-סוף ויצרה בתנועתה הדו-כיוונית שני קווים מנוגדים: האחד - בדמות "יושר", והשני - בדמות "עיגולים" (ראה תרשים מצורף). ההאצלה הראשונה של אנרגית האור יצרה עשרה עיגולים בדמות עשר הספירות, המייצגות את דרגות הנפש של "אדם קדמון", ורק אחר כך התהווה הקו הישר, המתווה את דרגותיו הרוחניות.

יש גם תיאור אחר, אשר לפיו "ספירות העיגולים" מייצגות את המצב שלפני שבירת הכלים קולטי אנרגית הא-ל, אשר חלקן קרס תחת שפע האור שהואצל לעברן. שלוש הספירות העליונות (כתר, חכמה, בינה) - נפגמו, אך עמדו בעומס האנרגטי שהואצל לתוכן, ואילו שבע הספירות התחתונות נשברו. "ספירות היושר" הן הספירות שתוקנן, חוזקו ועובו, כדי שיוכלו לעמוד בעומס האנרגטי האדיר המואצל לעברן "מהאין-סוף". בסופו של תהליך התיקון נמצא בכל אחת מהספירות שילוב של "עיגולים" ושל "יושר"²⁵.

עוד עמנו לדון בנושא "הצ'אקרות", הנותן עניין למחשבת הרפואה הסינית, אולם דמיונו למערכת הספירות - מקנה לו מקום חשוב בעיוננו זה.

האדם נתפס כשלמות אחת הכוללת שלושה מרכיבים: הגוף הפיזי, הנפשי והרוחני.

הגוף הפיזי הוא החומר, הבנוי מולקולות כימיות, הבונות את הגוף.

התחום הנפשי קשור ברגשות כמו סבל, כאב, צער, רחמים, דאגה, שמחה, אהבה וכו'.

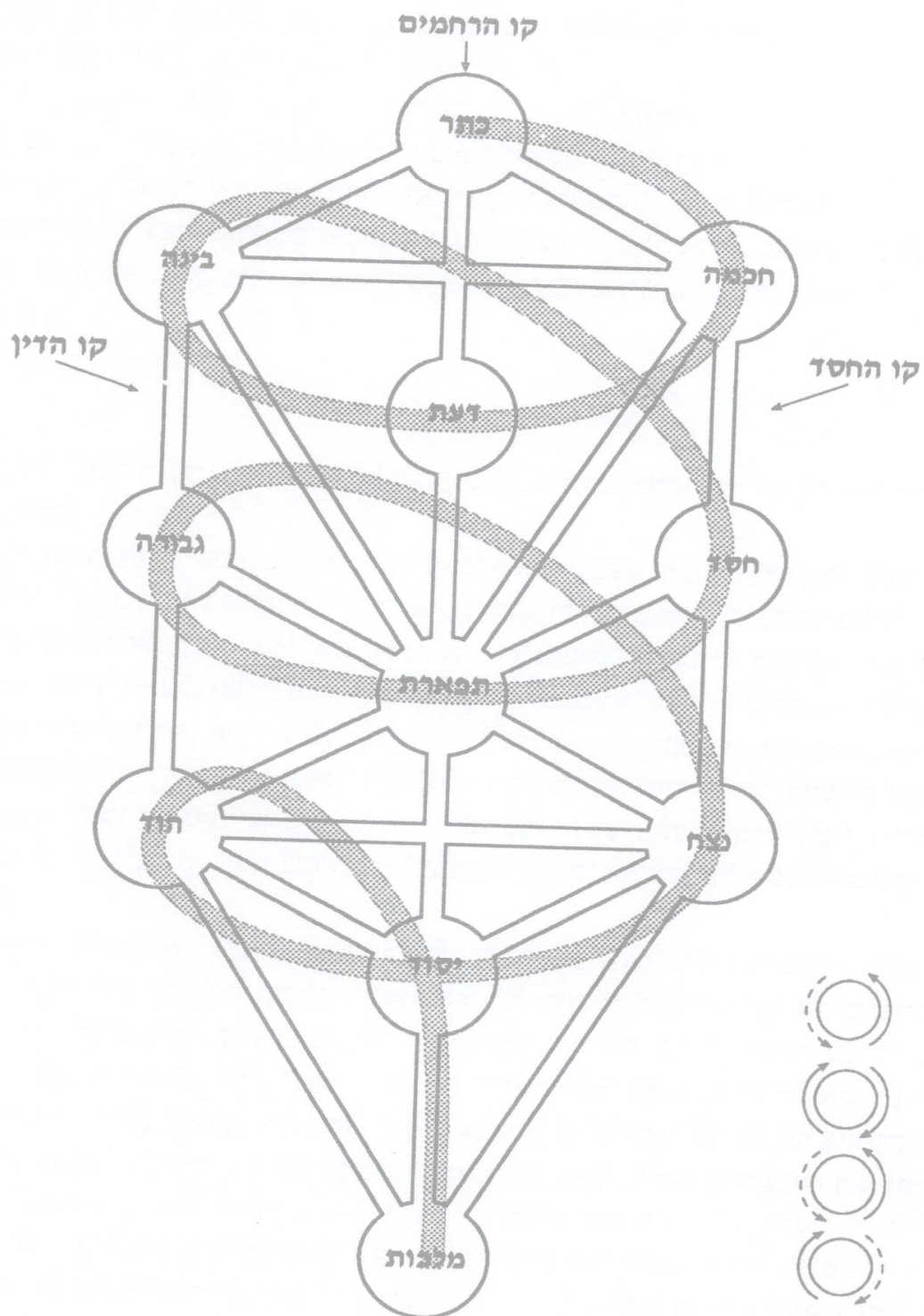
התחום הרוחני הוא מרכיב אנרגטי, שאם אין שמים לב אליו, אין מרגישים בקיומו.

הגוף החי הוא חומר, אשר לפי המחשבה הסינית מוקף בגופים אנרגטיים, שאינם נראים בעין רגילה. לישויות אלו, שהן על גבול הפיזי והרוחני, יש שבעה מרכיבים אנרגטיים, המכונים מקלעות או צ'אקרות. צ'אקרה בסנסקריט (= אם השפות ההודיות) הוא גלגל של אור, גלגל אנרגטי. באדם קיימים שבעה מרכזי אנרגיה ראשיים, ועוד שניים שמעליו, שניתנים לחישה על-ידי מי שמודע לכך והתאמן בכך. הצ'אקרה היא מעין גנרטור של קרינה, אלקטרומגנטית. על-ידי הפעילות של הצ'אקרות נוצר שדה אלקטרומגנטי. לכל צ'אקרה יש תדר משלה, המזוהה עם צבע מסוים בעל אותו אורך גל. כאשר שדות אלקטרומגנטיים אלה מתחברים לשדות האלקטרומגנטיים של צ'אקרות אחרות, הם יוצרים יחד את "ההילה", שהיא מעטפת קרינה, המקיפה את הגוף.

הצ'אקרות ממוקמות במרכז הגוף לאורך עמוד השדרה. לכל צ'אקרה יש אספקט מיוחד של קיום פיזי, נפשי, אינטלקטואלי, יצירתי ורוחני. כאשר הצ'אקרות מאוזנות, יש זרימת אנרגיה בתנועה סיבובית ללא עיכוב וללא חסימות. הצ'אקרות מחזקות את הגוף הפיזי, הנפשי והרוחני. על-פי הבנת תפקידי הצ'אקרות המיוחדים - ניתן לעורר אותן לפעולה באמצעות תרגול ודמיון מודרך. האנרגיות הרוחניות אינן קיימות במבנים תחושתיים, ולכן בדרך כלל אין מרגישים בקיומן. אפשר לחוש בהן במצבי רגיעה בטבע, וניתן לאזן אותן באמצעים שונים²⁶.

שבעה מוקדים אנרגטיים אלו בתורה הסינית - מקבילים במדויק אל מיקומן של הספירות בדמותו של "אדם קדמון". (כפי שראינו, שמערכת הספירות ניתנת להבנה כמצויה בסדר, התואם את אברי האדם).

1. צ'אקרת הבסיס מקבילה לספירת "מלכות" (בשורש עמוד השדרה ואחראית לתחום הפיזי, התזונתי

התרוממות ספירלית במעלות הספירות

האנרגיה הקונדוליאנית עולה במעלה חוט השדרה הישר בתנועה ספירלית מעגלית. היא מקבילה לעשר הספירות המואצלות בעיגולים קונצנטריים ובסדר קווי ישר.

וההישרדותי).

2. צ'אקרת המין מקבילה לספירת "יסוד" (מתחת לטבור וחולשת על הפריון).
  - 3-4. מקלעת השמש והלב קשורה לספירת "תפארת".
  5. צ'אקרת הגרון מקבילה לספירת "בינה" וחולשת על התחום המילולי.
  6. צ'אקרת העין השלישית מקבילה לספירת "חכמה" ושולטת בחשיבה.
  7. צ'אקרת ה"כתר" מקבילה לספירת "כתר" ואחראית לשאיפה הרוחנית להתעלות.
- לפי השקפת הרפואה הסינית, סביב הצ'אקרות זורמת אנרגיה קונדוליאנית, המקיפה בתנועה ספירלית את הצ'אקרות. האנרגיה עולה מצ'אקרת הבסיס כלפי מעלה בתנועה ספירלית וחוזרת בכיוון הנגדי. זוהי אנרגיית החיים²⁷.

סיכום

נושא הנפש בקבלה מצריך עיון רב ואיננו קל להבנה. ננסה לסכם בלשון ברורה את אשר כתבנו עד כה ולקשר בין הקצוות.

עשר הספירות הן עשר מידות של גילוי רצונו של הקב"ה בעולם. באמצעות כלים אלה מאציל הבורא אל עולמנו מהשגחתו ומטובו. כיוון שהאדם נחשב לעולם קטן, וכל נפש אנושית נחשבת לעולם מלא, עשו אותו המקובלים למייצג את עשר הספירות, כשכל איבר בגופו מייצג ספירה מסוימת. נשמת האדם היא צלם אלקים, חלק אלוה ממעל. האדם פעיל בעולם במידה המזכירה את בוראו. לפיכך חילקו המקובלים את מערכת הספירות לשלושה משולשים, המקבילים לשלושת חלקי נפש האדם: נפש, רוח ונשמה. התיאור של "עיגולים" ו"יושר" שהוספנו לעיוננו – מבטא את שני אופני האצלת אור האין-סוף עולמנו, המבטאים דרכי השגחה שונות, כגון השגחה כללית ופרטית, אומות העולם וישראל ועוד. הקשר של נושא זה לענייננו מתבטא בכך שהוא מבאר את דרכי האצלה של השפע האלוקי אל עולמנו מלמעלה למטה.

לעומת זאת, נושא הצ'אקרות, המובא בסוף דברינו, מתאר תנועה סיבובית מלמעלה-למטה ומלמטה-למעלה. הוא מתקשר לענייננו בכך, שלפי התאוריה סביב הצ'אקרות זורמת אנרגיה בתנועה לולינית, העולה ומקיפה את הצ'אקרות במעגל מלמטה – למעלה, ויורדת בכיוון הנגדי במורד כלפי מטה. התיאור מתקשר לנושא הנידון שלנו בדרך סמלית: זרימת האנרגיה במעלה הצ'אקרות ובמורדו – מסמלת את אנרגיית החיים. האדם, שבגופו זורמת אנרגיה זו (ויושם אל לב שהצ'אקרות מתוארות כישויות על גבול הגופני והרוחני), דומה לבוראו. מחד גיסא, הוא מושפע מההשגחה האלוקית, הזורמת אליו דרך עשר הספירות, אבל מאידך גיסא, הוא גם משפיע במעשיו על העולמות העליונים, היינו האדם מתקשר אל העולמות העליונים בתנועה דו-כיוונית של שפע, היורד מלמעלה למטה, ושל השפעה אנושית העולה מלמטה למעלה – כדוגמת תנועת האנרגיה הקונדוליאנית הזורמת במעלה ובמורד של הצ'אקרות.

הערות ומראי מקומות

1. הקדמות הרמב"ם למשנה, ירושלים תשנ"ו, עמ' רס"ב, רס"ד, רא'.
2. **מורה נבוכים, חלק א', פרק ב'.**
3. להשקפתו של הרמב"ם יש יסודות בגישה האריסטוטלית. חיבור "על מהות הנפש", שנתחבר במאה ה-11 או ה-12, מבחין בין הנפש השכלית, שמקורה בעולם העליון, הנכנסת לגוף מן התוץ, לבין הנפשות הפחותות (בדרגתן): הנפש החיונית והנפש הצמחית המתלווה אליה, כאשר היא מתחברת עם הגוף. כל תפקידה של הנפש השכלית היא להשתחרר מכבלי החושניות, לעלות בחזרה לעולם השמימי ולהעלות אתה את יתר חלק הנפש הגופניים. זיכוכ זה מושג על-ידי השלטת שלטון השכל על שאר חלקי הנפש.
4. וראה גם בהלכות תשובה, ח', ג.
5. ראה **מורה נבוכים ג', י"ז-י"ח.**
6. **שם, ג', ח.**
7. בספרו **אור ה', מאמר ג', כלל ב', פרקים א-ב.**
8. **נבא בתרא, ע"ה, ע"א.**
9. ראה ש.ב. אורבך, **עמודי המחשבה הישראלית, חלק שלישי**, משנתו הפלוסופית של ר' חסדאי קרשקש, ירושלים, תשכ"א, עמ' 359-360.
- י"י גוטמן, הפלוסופיה של היהדות, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 215.
10. ראה **מורה נבוכים, ג', יז-יח.**
11. **זוהר ויקרא, אחרי מות, ע"א, ע"ב.**
12. G. SHOLEM MAJOR TRENDS IN JEWISH MYSTICISM JERUSALEM, 1941, pp. 235-239
13. הפרק על ר' יצחק עראמה לקוח מספרה של שרה הלר-וילנסקי, **ר' יצחק עראמה ומשנתו המילוסופית**, ירושלים ותל אביב, תשל"ז, עמ' 137-141.
14. מתוך י"א בר-לב, **ידיד נפש, מבוא לתורת הקבלה**, פתח תקוה, תשמ"ז, עמ' 64-65.
15. מתוך י' אריכא, **קבלה באור בחדר**, תל אביב, 1996, עמ' 87-90.
16. ידיד נפש, עמ' 71-74.
17. **קבלה באור בחדר**, עמ' 103-121.
18. וראה גם **נעם אלימלך לר' אלימלך מלידנסק**, פרשת ויצא, ד"ה "וישא יעקב רגליו".
- הרב ע. שטיינזלץ בספרו **באור תניא**, ח"א, ירושלים 1989, עמ' 55, כותב: המושגים נפש ונשמה אינם מושגים זהים, אולם בלשון המקרא השימוש במונחים של נפש, רוח ונשמה אינו עקבי. פעמים שיש להם משמעות וזהה וכללית, ופעמים משמעויות מוגדרות ונבדלות. אולם בספרי הקבלה יש לכל אחד מהם משמעות מדויקת ונבדלת לעצמה. למונח "נפש" יש משמעות גם פרטית וגם כללית. "נפש" במשמעות הכללית היא ההווה הרוחנית, שמחיה את האדם. (ולא רק האדם אלא כל נברא)... הנפש היא כוח החיים לעומת הגוף, שהוא מושא החיים. בין דרגות הנפש של האדם יש גם "נפש" במשמעות הפרטית, שהיא דרגת הנפש הקרובה ביותר אל הגוף. זה שמחיה אותו באופן ישיר. אותו חלק שבנפש המתחבר אל החומרי, הוא הנקרא בפרטות "נפש" (ויש דרגות נוספות שהן רוח, נשמה חיה, יחידה). כל אחת מהדרגות נקראת "נפש", כי היא אופן של נפש, של כוח חיים רוחני, המחיה את הגוף. וצריך להבחין בין נפש בשימוש הכללי ובין נפש במשמעות הפרטית המדויקת שלה.
19. מתוך **קבלה באור בחדר**, עמ' 148-152.
20. **פתחי שערים**, נתיב עיגולים ויושר, פרק ג', תל אביב, תשכ"ד.
21. ראה כוזרי ב', ל"ב; י' גוטמן, **הפילוסופיה של היהדות**, ירושלים, תשי"ג, עמ' 120-121. רמב"ן לויקרא י"ח, כב.
22. **פתחי שערים**, עמ' י' ע"ב - יא' ע"א.
23. **אורות הקדש**, חלק ג', עמ' ל"ג.
24. מתוך מאמרו של מ. פכטר, עיגולים ויושר - לתולדותיה של אידיאה, **דעת, י"ח**, (תשמ"ז), עמ' 59-90.
25. **קבלה באור בחדר**, עמ' 46.

26. פ. בר סלע, **הצ'אקרות והבלוסות האנדוקריניות**, רפלקסולוגיה מקראה, מכללת רידמן, 1999, עמ' 186-193.
27. **קבלה באור ביד, עמ' 114.**